

**PRIKAZI,
RECENZIJE, OSVRTI**

Matija Petar Katančić *Izabrana djela*

Matija Petar Katančić – Izabrana djela, STANISLAV MARIJANOVIĆ (prir.), Matica hrvatska, Zagreb, 2014., 480 str.

U ediciji *Stoljeća hrvatske književnosti*, Matica hrvatska Zagreb, u listopadu 2014. godine objelodanjena je knjiga 124. pod naslovom *Matija Petar Katančić, Izabrana djela*, što ju je priredio Stanislav Marijanović (urednik Josip Bratulić), besprijekorno likovno-grafički opremljena, koja obaseže 480 stranica, u 500 primjeraka naklade, s tiskom i uvezom Denone d.o.o. Zagreb.

Djelo Matije Petra Katančića (Valpovo, 1750. – Budim, 1825.) nastalo i strukturirano u različitim sastavnicama kao što su, prije svega, pjesnička, zatim jezikoslovna, povjesnička i prevoditeljska; pisano na temelju bogate erudicije, opsežno i slojevito i danas je istraživački zanimljivo, poticajno i otvoreno, tim više što se za neka njegova tiskana i rukopisna djela još uvijek ne zna, a s polovicom postojećih, i u većoj mjeri neproučenih koja spadaju u bogatu ostavštinu, korespondira se kao s pukom arhivskom građom. To je djelo pisano pretežito na latinskome jeziku i ono nije promatrano izvan kruga klasičnih filologa i književnih znanstvenika, povjesničara i arheologa.

Premda o Katančićevu opusu nije još uvijek objelodanjena cjeloviti-ja monografija, ipak je u jezikoslovnom i književnopovijesnom kao i u samom povijesnom području nastalo više znanstvenih studija i drugih znanstveno relevantnih priloga koji afirmiraju djelo tog zaslužnika, počevši od T. Matića i J. Hamma, preko V. Vratovića, R. Katičića, R. Bogišića, D. Fališevac i dr.

Metodološki usustavljeno, znanstvenički zasnovano, dosljedno i prikladno, kritički objektivno ovo izdanje *Izabranih djela* Matije Petra

Katančića redaktor Stanislav Marijanović pregledno je i domišljato komponirao predajući ga recepcijski primjereno stručnoj publici. Knjiga sadrži sljedeće dijelove: Predgovor (S. M.), Ljetopis Matije Petra Katančića (S. M.); Bibliografija: Izdanja djela Matije Petra Katančića (S. M.), Važnija literatura o Matiji Petru Katančiću (S. M.); Pjesme: *Fructus auctumnales/Jesenski plodovi (Izbor)*; Pjesme izvan zbirke; Sveto pismo; Znanstvena djela: *De poesi Illyrica libellus ad leges Aestheticae exactus (Knjižica o iliričkom pjesništvu izvedena po zakonima estetike) Izbor*; *Etymologicon illyricum/Etimologikon ilirički (Izbor)*; Propovijed; Prilozi: Napomena (S. M.), Tekstološka napomena (M. H.), Tumač imena i izraza (S. M.), Rječnik (S. M.); Slikovni prilozi.

Knjiga počinje priređivačevim *Predgovorom* koji u preglednu i sintetski promišljenu postupku, nakon prethodno analitički razmotrenih pojedinačnih prinosa Katančićeva opusa, objašnjava i prosuđuje najvažnije njegove sastavnice. Počinje od 1. „Uvoda u *prave početke*“, pritom misleći na Katančićeve ukoričene rukopisne sveske – *Manuscriptae*, koje sadrže i građu, izvore i literaturu za istraživanje njegovih *pravih početaka*, svedenih kroz izbor tekstova na iliričko-panonski prostor što ga je neprekidno i snažno zaokupljao i kao pjesnika i kao znanstvenika. Zatim slijedi 2. „Profesijski lik i krug“ gdje je Katančić predstavljen kao ugledni profesor poetike i retorike, gimnazijski prodirektor, poznati pjesnik i utemeljitelj povijesno-arheoloških, povijesno-geografskih i etnoloških istraživanja, ljubitelj i proučavatelj „iliričkog“ jezika „izgovora slavonskog i srijemskog“ itd.

Dolazi 3. dio „Pristup Katančićevu djelu“ u kojem se govori o proučavanju, prijevodima i izdavaštvu Katančićevih rukopisa, počevši od njegova doba do danas, s naglascima na najzaslužnije proučavatelje.

4. „Pjesme izvan zbirke“ su one koje Katančić nije uvrstio u zbirku *Jesenski plodovi (Fructus auctumnales)*, a tu spadaju učene ode, pjesničke poslanice, poskočice, prigodnice te razni zapisi.

5. *Jesenski plodovi (Fructus auctumnales)* „latinskom i iliričkom lirom urešeni“ donose nisku pjesama, i to 37 na latinskom i 18 na hrvatskom jeziku. Taj njegov pjesnički svijet satkan odama, pastoralama, elegijama,

satirama, epigramima i drugim vrstama odreda je prožet mitskim motivima i ožvijen „iliričkom lirom“.

6. „Izvorno djelo o pjesništvu“ je Katančićev *De poesi Illyrica libellus ad leges Aestheticae exactus* (*Knjižica o iliričkom pjesništvu izvedena po zakonima estetike*) koje je bilo u rukopisu od 1817. do 1984. kada je zaslugom Stjepana Sršena prevedeno, popraćeno predgovorom i komentarom te dvojezično objavljeno. Vidi se već u *Predgovoru* kako je Katančić imao u vidu – čitatelja filologa – ali i sve ostale naše „štioce“: za prve je hrvatske pjesničke tekstove preveo na latinski, a za druge latinske tekstove na hrvatski. Također, hrvatsko je pjesništvo razveo iz slavonske književnosti na cijeli prostor novoštokavsko-ikavskog idioma „bosanskog izgovora“ – užu Hrvatsku, Bosnu i Dalmaciju, sa štokavsko-ijekavskim Dubrovnikom, kao i na Hrvate Bunjevce u Bačkoj, pritom donoseći i tekstove pisane na sva tri narječja: štokavskom, čakavskom i kajkavskom.

Već od prvog poglavlja, „Počeci pjesništva uopće“ Katančić pokazuje svoj ključ kao „otpirač ljepote“, u drugom, središnjem poglavlju daje „ključ-otpirač“ pjesničkog umijeća hrvatskoga pjesništva – stanje pjesništva u Ilira obuhvaćajući svojstva narodnoga pjesništva, ali i umjetnički oblikovano pjesništvo. U temeljnom poglavlju „Metričko umijeće pjesništva“ Katančić se bavi prozodijskom, kvantitativnom tehnikom i pravilima nove metrike u „slogomirju“ (prozodiji) hrvatskoga stihotvorstva. U tom istom odjeljku Katančić objašnjava trope i figure kao sredstvo dotjerana stiha dajući im hrvatsko nazivlje.

Kao književni znanstvenik koji se bavi poezijskim i poetološkim pitanjima i koji na posve nov način „konstruira hrvatsko pjesništvo i u njegovoj povijesti ostvaruje novi stih“, s pravom veli Marijanović, tvorbeni je začetnik hrvatske poetike i kao estetike a i kao književne znanosti. Upravo s te strane očituje se i njegova nakana da ponudi i treći „ključ-otpirač“ uvodeći hrvatsko nazivlje u poetiku, odnosno znanost o književnosti, u čemu je vrlo velika njegova zasluga.

Zbog svega navedenog *De poesi Illyrica libellus ad leges Aestheticae exactus*, nazvana „znamenitom studijom“, s pravom misli njezin

proučavatelj Tomo Matić, „prvi je pokušaj da se hrvatsko pjesništvo promatra s umjetničkog, estetskog stajališta“.

7. Kao „graditelj jezika i prevoditelj“ Katančić se bavi problemima „ljepote i vrsnoće“, kojima se od davnina odlikuje hrvatski jezik, kao i konkretnim poezijskim sredstvima i značajkama kakva su njegova metrička, oblikovna i prijevodna svojstva što Katančić govori u svom prvom znanstvenom djelu *Dissertatio III: De lingua Pannoniorum vetrum scripta / Rasprava pisana o jeziku drevnih Panonaca*, Osijek, 1780.

Što se tiče njegova prevoditeljskog i leksikografskog rada i poimanja te djelatnosti, temeljni odgovor leži u njegovu *Pridgovoru prinašaoca iliričkog „Svetom pismu Starog zakona“*.

Katančić je pravi bilingvist i kao pjesnik, filolog, estetičar pa i leksikograf pri čemu se uvijek treba imati na umu „vlastitost i čednost“ latinskog i iliričkog jezika. On je svojim pjesništvom, Knjižicom o iliričkom pjesništvu, prijevodom Svetoga pisma te dvojezičnim rječnicima dao temeljni prilog oblikovanju hrvatskoga jezičnog standarda „izrastajući pred našim očima i na jezičnom polju do razmjera koji daleko premašuju naše ustaljene predodžbe o njemu“, veli R. Katičić.

8. *Pravoslovnik*. Josip Hamm u svojoj neobjavljenoj disertaciji o Katančiću i leksikološkoj, odnosno frazeološkoj raspravi o *Pravoslovniku* piše nezaobilazne istraživačke spoznaje i zaključke.

Jezik *Pravoslovnika* je štokavsko-ikavski koji je tada bio „nostris“ – jezgra ne samo slavonske književnosti. Istina Katančić je zalazio i u dijalekte, frazeologiju što je u tom pogledu pozitivna oznaka njegova rječnika. Premda je to normativ za tadanji „slavonski književni jezik“, on sadrži i mnoge turske, mađarske, njemačke, poljske i dr. riječi – oko 53000 ukupno. Ne bi se danas moglo reći da je to etimološki rječnik, već je taj rječnik, kako ispravno prosuđuje Marijanović, tipično semaziološko djelo kojem je cilj dosegnuti podrijetlo i razjasniti semantički spektar riječi. Kao leksikolog – pristaša etimološkog smjera, on je protivnik Karadžićeva smjera eufonista. *Notta bene*: Katančić se u *Pravoslovniku* služi djelima trideset i četvorice hrvatskih književnika.

9. *Etymologicom Illyricum*. Odmah treba reći kako istraživač Grgo Čevapović nije poistovjetio Katančićev *Etymologicom* s *Pravoslovnikom*,

a sam Katančić ga naziva iliričkim etimološkim slovníkom napisanim prema filološkim pravilima na „dialecto Bosnensi“, dobro primjećuje S. Marijanović.

Sažmu li se sva njegova polazišta u nastojanju izradbe etimološkog rječnika i mjerila koja se odnose i na druge leksikografe, dolazi se do sljedećih bitnosti kako to naglašava Marijanović:

- u svakom narodu, jeziku i govoru važne su knjige, gramatika i rječnik „napisani na ustrojnom pravopisu“;
- bosansko narječje slavno-iliričkoga jezika Ilirima je isto što i atički Grcima.

Treba reći da je taj rječnik nedovršen – zastao je na slovu S.

10. „Zagovor: o Katančićevu hrvatstvu“. U svoje doba Katančić je bio „pjesnik erudita i esteta“, znanstvenik najviše filološke spreme i poznavanja korpusa hrvatske književnosti triju narječja i pojedinih govora. Valja napomenuti da ni kao leksikograf, lingvist, ni kao historik, a ni kao znanstvenik uopće nije bio posve objektivan, s pravom ističu proučavatelji. Njegovo „iliričko“ hrvatstvo temelji se na polazištu o podrijetlu, imenu i jeziku Hrvata i vodi zaključku da je hrvatski narod u etničkom kontinuitetu s Ilirima, a ne da su pridošlice na te prostore, čime „svojom prirodnom neizmjenjivošću predodređuju generičku i neprekidivu jezičnu istovjetnost“. Zapravo, teško je reći da je Katančić bio toliko zagledan u prošlost i da nije shvaćao aktualna zbivanja i poimanja. Apstrahirajući neke njegove teze, ne bi se moglo reći da je bio posve „zarobljen prošlošću“, nego je, s obzirom na cjelokupno svoje djelo i odnos prema svijetu i životu, bio okrenut i prema budućnosti o čemu svjedoči njegova stvaralačka i istraživačka ustrajnost, njegovo domoljublje i njegov optimizam uopće. Njegovo uporište a i stvaralački motiv temelje se na zavičajnosti, na „iliričkoj“ odrednici, a „pravi Ilirik“ s Panonijom i ostalim našim pokrajinama „od valpovačke Podravine i Bača, od Osijeka i Zagreba do Budima i Pešte, od Dunava i Drave, od Save do Jadrana bio je njegov stvarni i duhovni municipij, vlastitost naša i pravo na koje se bio pozivao“, ističe Marijanović. Taj oslonac koji je istodobno i pokretač i s kojim je Katančić antejski povezan, zapravo je domovinski prostor; to narodno zajedništvo, baština i navlastito taj jezik ilirički-slovenski, a

ne samo slavonski, znak je njegova radnog zanosa i zalog njegove vjere u hrvatsku (iliričku) perspektivu i njezinu jedinstvenu budućnost. Iz te ideje niknut će ilirizam – ilirski pokret na čelu s Gajem i znameniti hrvatski narodni preporod kao osvješćenje, preobrazbeni korak samopouzdanju na nezaustavljivu putu do emancipacije i ulaska u novo doba.

Izabrana Katančićeva djela što ih je priredio S. Marijanović rezultat su razložno promišljena nastojanja da se tog znamenitog franjevca, profesora, pjesnika, književnog i povijesnog znanstvenika, prevoditelja i leksikografa predstavi na sustavan način, kritički objektivno i znanstveno utemeljeno bližeći ga čitatelju u što cjelovitijem i prikladnijem izboru, i to ne čineći samo iz do sada objavljenih i prevedenih djela, nego i na temelju drugih izvora, autentičnih i dosad nepoznatih rukopisa.

ŠIMUN MUSA

Zbornik o Petru Bakuli

Zbornik radova sa znanstvenog skupa *Opus fra Petra Bakule, Mostar*, 17. – 19. svibnja 2012. godine, PAVAO KNEZOVIĆ, MARKO JERKOVIĆ (ur.), Knjižnica Tihi pregaoci (Knjiga 11), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., 664 str.

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, počevši od 2000., svake godine organiziraju znanstveni skup o jednom franjevcu, koji se redovito održava u zavičaju franjevca komu je skup posvećen. Svaki od tih skupova posvećen je pojedinom „tihom pregaocu“, tj. franjevcu koji je ostao izvan fokusa književno-povijesne znanosti, a koji je bitno doprinio razvoju hrvatske kulture i književnosti. Prethodni su skupovi bili posvećeni Pavlu Posiloviću, Tomi Babiću, Petru Kneževiću, Josipu Banovcu, Jeronimu Filipoviću, Luki Vladmiroviću, Petru Krstitelju Bačiću, Stjepanu Zlatoviću, Lovri Šitoviću, Rafaelu Levakoviću, Ivanu Ančiću, Mati Zoričiću. Ovim se projektom Hrvatskih studija tim zaboravljanim zaslužnicima odaje dužna počast, no ujedno se, dakako, i produbljuje poznavanje hrvatske kulture i književnosti.

Zbornik o Petru Bakuli nastao je kao produkt znanstvenog skupa „*Opus fra Petra Bakule*“, održanog u Mostaru od 17. do 19. svibnja 2012. godine te je ujedno 11. knjiga u ediciji „Tihi pregaoci“ Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Na 664. stranice predstavljeno je 30 radova autora iz više znanstvenih i sveučilišnih institucija. Osim Bakulina opusa, u Zborniku je tematiziran i njegov život, graditeljske zasluge te njegovi doprinosi unaprjeđenju života Hercegovaca pod turskom vlašću.

U predgovoru urednici prof. dr. sc. Pavao Knezović i dr. sc. Marko Jerković, obojica s Hrvatskih studija u Zagrebu, uvode nas u „priču“ o fra Petru, opisujući ga kao svestrana čovjeka, zrela autora koji prati suvremena znanstvena kretanja te javno angažiranog i poniznog franjevca. Urednici objašnjavaju da znanstveni, pregledni i stručni radovi Zbornika pokrivaju razne aspekte Bakulina rada i djelovanja: književno-povijesni, jezikoslovni, povijesni, filozofski, teološki, sociološki, pedagoški, folkloristički, književnorecepcijski i brojne druge. No naglašavaju da, unatoč tome što su pristigle radove organizirali po kriteriju sličnosti

aspekta kako bi se dobio što cjelovitiji uvid u Bakulin život i djelo, ni ovaj Zbornik ne daje cjelovit uvid u Bakulin opus, upravo zbog slojevitosti i obimnosti Bakuline ostavštine. Knezović i Jerković spominju i žalosnu činjenicu da su partizani 1947. godine na Širokome Brijegu spalili gotovo sva Bakulina djela koja su ostala u rukopisu, a ono što je ostalo sačuvano objavljuju u Zborniku: *Historia Custodiae, Pisme* i sačuvani dio epa *Sveti Pavao apostol*. Na kraju, urednici izražavaju nadanje da će ovaj Zbornik potaknuti znanstvenike na daljnja i opsežnija istraživanja Bakulina lika i djela.

U prvome radu Pavao Knezović donosi kratak pregled fra Petrova života. Fra Petar je rođen u Batinu kod Posušja 24. svibnja 1816. godine. Već sa 14 godina dolazi u franjevački samostan u Kreševu gdje uči čitati i pisati kako bi u rujnu 1833. mogao stupiti u novicijat u tom samostanu. Nakon završene godine kušnje i položenih zavjeta te završene godine retorike, u svibnju 1836. fra Petar odlazi na studij filozofije i teologije u Italiju. U Italiji je i zaređen za svećenika 7. listopada 1839., a po završetku studija general ga reda imenuje profesorom filozofije i teologije u Lucci, gdje s odličnim uspjehom polaže teške ispite (konkurse) iz teologije. U Lucci je tri godine predavao filozofiju i tri i pol godine teologiju. U to vrijeme fra Petar počinje pisati književne radove te kratku povijest bosanske franjevačke provincije *Cenno storico sulla provincia di Bosna* (1846.) i djelo *Osservazioni filosofico-critiche sulla moda e lusso dei giorni ossia franco-italica*. U potonjem je djelu napao toskanskoga vojvodu Karla Ludovika, što je bio razlog fra Petrova progona iz Italije na teritorij Osmanskoga Carstva, odnosno u Hercegovinu.

Odmah poslije povratka u Hercegovinu bio je imenovan učiteljem franjevačkih novaka na Čerigaju, gdje je dvije godine s pitomcima živio vrlo siromašno, često trpeći i glad. Nakon toga bio je jednu godinu župnik u Grabovici, a potom šest godina župnik u Gradničima. Zatim je obnašao službu gvardijana i župnika na Širokom Brijegu, a od 1856. do 1859. bio je župnik u Gorici gdje gradi crkvu sv. Stjepana. Iz Gorice odlazi za župnika u Ružiće, a nakon dvije godine ponovno odlazi u Široki Brijeg, gdje je od 1860. do 1864. lektorom filozofije i teologije. Nakon

toga do smrti 1873. godine služi u Mostaru kao generalni vikar biskupa fra Anđela Kraljevića.

Nakon kratkog opisa fra Petrova životnoga hoda, Knezović se kratko osvrće na njegov opus i ostalo djelovanje. Bakula je 1852. godine otputovao u Rim, gdje je uredio pravni status hercegovačke franjevačke zajednice, a putovao je i mnogo puta proseći po Europi novce za uzdržavanje franjevačkog podmlatka i gradnju škola, samostana, crkava itd. Osim prikupljanjem novčanih sredstava, Bakula je i izravno sudjelovao kao voditelj ili suvoditelj brojnih građevinskih pothvata. Prof. Knezović ponovno navodi žalosnu činjenicu da su partizani 1947. spalili gro fra Petrovih rukopisa, a neke je svoje članke i pjesme objavljivao bez potpisa u talijanskoj periodici, tako da u konačnici ne znamo koliko je obiman i važan bio njegov ukupni opus. Najbolji popis Bakulinih djela, bilo rukopisa bilo tiskanih, ostavio je fra Leo Petrović, koji je konstatirao da njegovih 14 tiskanih djela obaseže 2357 stranica. No Knezović upozorava da Petrović nije imao nabrojenu spomenutu povijest bosanske provincije. Naposljetku autor izdvaja dvije važne karakteristike Bakulina opusa: prilagođenost jezičnog diskursa i jezične forme čitalaštvu te odliku da svako pojedino djelo nosi jasan autorski pečat, pečat bosansko-hercegovačke franjevačke tradicije.

U sljedećem članku naslovljenom „Petar Bakula: epski pjesnik ili kroničar?“ Iva Beljan analizira Bakulina djela, posebice epsko pjesništvo te se promatra s jedne strane Bakulina pripadnost preporodnoj književnoj poetici, a s druge strane pripadnost kroničarskoj i općenito književnoj tradiciji franjevacu Bosne Srebrene.

Zatim slijedi članak „Bakulina trojezičnost“ spomeutog prof. Knezovića. Autor naglašava da Bakula piše uglavnom u duhu romantizma, podjednako kvalitetno na svim trima jezicima kojima se služio: talijanskome, latinskome i hrvatskome. Zadržavajući franjevački način pripovjedaanja, Bakulina su djela prožeta osjećajnošću, živošću pripovjedaanja, puna su novih leksema i fraza iz zavičajnog govora, poslovice, dosjetki, a napose alegorija.

Potom prof. dr. sc. Marko Dragić s Filozofskog fakulteta u Splitu piše o starozavjetnom motivu Sodome i Gomore u Bakulinu Šematizmu, no

spominje taj isti motiv u kontekstu suvremenog pripovijedanja u Hercegovini. Ovaj starozavjetni motiv, koji je snažno utjecao na legende u Hrvata, Bakula iznosi u priči o oholom Gavanu i uništenju njegova imanja, koja je doživjela najstariji zapis već u 15. stoljeću u djelu *Fiore de virtù*. Autor spominje i interpretira i petnaestak suvremenih legendi iste tematike koje se pripovijedaju na području Hercegovačke franjevačke provincije.

U sljedećem članku prof. dr. sc. Drago Župarić s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Sarajevu prikazuje pjesničko djelo *Hercegovina za devetnaest godina vezirovanja Hali-pašina*. Autor zaključuje da je fra Petar ovim djelom deseteračke epike pokazao zavidan pjesnički talent, pri čemu su mu uzorom bili slavni hrvatski pjesnici Ivan Gundulić i Ivan Mažuranić.

Nakon toga prof. dr. sc. Marija Pehar s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu piše s jezičnoga aspekta o Bakulinu djelu *Prodanje i život Jozipa Patriarke*. U prvome dijelu članka autorica smješta Bakulino djelo u kontekst europske i hrvatske književnosti iste tematike, u drugom dijelu obrađuje formu, razvoj, stil i jezik Bakulina pjevanja, dok se u trećemu, najvažnijemu dijelu bavi sadržajem i porukom toga Bakulina djela.

Na sljedećim stranicama Zbornika prof. dr. sc. Georg Holzer sa Sveučilišta u Beču piše o Bakulinu djelu *Pravo mudroznanje za svakog čovika*. Holzer tvrdi da, iako se djelo ne može okarakterizirati kao ep, ipak aludira na tradiciju junačkoga epa, koja živi u puku kojem se pjesnik obraća, kao i na tradiciju umjetničkoga epa obrazovanog svijeta Zapadne Europe, kojoj je Bakula bez sumnje pripadao.

Istim se Bakulinim djelom bavi dr. sc. Alojzija Tvorčić u sljedećem članku u kojem posebno ističe dvije osobitosti tog djela: jedna je didaktičko-pedagoško-metodička sastavnica, a druga se odnosi na interakciju usmene i pisane književnosti.

U idućemu članku spomenuti Marko Jerković piše o utjecaju Bakuli suvremene, devetnaestostoljetne historiografske paradigme na Bakulu, odnosno na njegov opus. Autor tvrdi da je taj utjecaj velik te je utjecao

kako na Bakulinu epsku poeziju i šematizam, tako i na njegov velik interes za franjevačku arhivsku građu.

Slijedi članak doc. dr. sc. Lucijane Boban i doc. dr. sc. Josipa Grubeše, oboje s Filozofskog fakulteta u Mostaru, u kojem donose sustavan pregled razlika između dvaju izdanja Bakulina Šematizma, splitskog iz 1867. i mostarskog iz 1873. godine. Osim pregleda razlika, kojim se dodatno rasvjetljuje činjenica da je mostarsko izdanje dopunjena, druga verzija istog Šematizma, u radu se donosi i pregled okolnosti tiskanja mostarskoga izdanja.

Irina Budimir u svom članku piše o frazeologiji u Bakulinu djelu *Politika za svakoga čovjeka*. U radu je prikazana posebnost Bakuline frazeologije u pogledu strukture, značenja, unutarfrazemskih i međufrazemskih odnosa. Relativno kratkom članku autorica je priložila opsežan rječnik frazema *Politike*.

Idući je članak također lingvistički. U njemu prof. dr. sc. Diana Stolec s Filozofskoga fakulteta u Rijeci iz jezikoslovnog (a posebno slovopisnoga i pravopisnoga) aspekta analizira Bakulin spjev *Čestiri dila godine – Zima, Pramalitje, Ljeto i Jesen*.

Dr. sc. Anastazija Vlastelić u svome članku analizira funkcije vokativa i vokativnih sintagmi u Bakulinim *Pribogoljubnim bavljenjima za slišati svetu misu*.

Jelena Ostojić s Filozofskoga fakulteta u Mostaru analizira sročne attribute u Bakulinu Šematizmu. U prvome, „teorijskome“ dijelu rada definira pojmove atribuciju i sročni atribut, dok u drugom „praktičnome“ dijelu rada analizira prvo pridjeve, a zatim zamjenice, brojeve, participe i gerundive.

Prof. dr. sc. Katica Krešić također s Filozofskoga fakulteta u Mostaru bavi se sufiksanim tvorbama imenica u Bakulinovoj *Politici za svakog čovika*. Na osnovi provjere u suvremenim rječnicima izdvojene imeničke izvedenice uspoređivala je s tvorbom istoznačnica u standardnome hrvatskome jeziku.

Niz relativno kratkih lingvističkih članaka nastavlja *Prilog analizi paremiološkoga blaga fra Petra Bakule* koji potpisuje dr. sc. Maja Opašić s Filozofskoga fakulteta u Rijeci. Autorica je iz strukturnog i semantičkog

aspekta analizirala određene izraze i rečenice koji se mogu okarakterizirati kao poslovice i sentencije.

Lingvistički niz prekida članak doc. dr. sc. Ivice Musića i Mate Penave, filozofa s mostarskoga Filozofskog fakulteta, koji pišu o Bakulinim metafizičkim promišljanjima u djelu *Pravo mudroznanje za svakoga čovika*. Autori zaključuju da se u djelu osim teoloških nalaze i razmatranja iz raznih filozofskih disciplina: metafizička, posebice teodicejska promišljanja, kozmološka teorija te gnoseološke i antropologijske postavke.

U članku naslovljenom *Svijet pedagoških ideja fra Petra Bakule* prof. dr. sc. Marko Pranjic s Hrvatskih studija u Zagrebu zaključuje kako Bakula nije profesionalni pedagog s diplomom te da ne posjeduje sustavna i znanstveno provjerena pedagoška znanja. No, unatoč tome, tvrdi autor, u Bakulinim djelima ima mnogo sadržaja koja su zanimljiva pedagoškoj znanosti, posebice u djelu *Politika za svakoga čovika*.

Nakon toga slijedi članak Borane Morić-Mohorovičić s Filozofskoga fakulteta u Rijeci u kojem analizira jezične konstrukcije savjeta, na morfološkoj, sintatičkoj i leksičkoj razini, u Bakulinjoj *Politici za svakoga čovjeka*.

U idućemu članku fra Ante Marić, franjevac Hercegovačke franjevačke provincije, piše o graditeljskoj djelatnosti fra Petra Bakule. Bakula je vodio izgradnju biskupskoga dvora u Vukodolu, crkve sv. Stjepana u Gorici i crkve sv. apostola Petra i Pavla u Mostaru. Marić naglašava kako na fra Petra Bakulu treba prvenstveno gledati kao na odgojitelja te požrtvovnoga pastoralnog djelatnika i franjevca, a tek onda kao književnika i znanstvenika.

Dr. sc. Jure Beljo i dr. sc. Adrijana Filipović s Agronomskoga i prehrambeno-tehnološkog fakulteta u Mostaru pišu o poljoprivredi i selu u djelima fra Petra Bakule. Autori primjećuju tri kategorije Bakulinih promišljanja i tema o poljoprivredi: fragmente o bogatstvu Hercegovine i uzgoju pojedinih kultura u različitim dijelovima Hercegovine, opis teškoga života kmetova i terora kojemu su podloženi te psihološki opis težaka i odnos drugih društvenih grupacija prema njima.

Dr. sc. Marijana Borić s Odsjeka za povijest prirodnih i matematičkih znanosti HAZU u Zagrebu piše o hrvatskome aritmetičkome udžbeniku

Ambroza Matića iz 1827. godine za gramatičke škole u Bosni. U radu se analizira sadržaj, stil, metodologija, doseg te društveni i kulturni kontekst djela.

U sljedećem članku Rudolf Barišić piše o Petru Bakuli kao piscu *Acta capitularia*. Kao tajnik Kustodije hercegovačkih franjevaca Bakula je vodio protokolarne knjige. Kasnije je mnoge historiografske podatke koje je tu zapisao iskoristio za šematizam iz 1867. godine. U radu se tematiziraju okolnosti u kojima je Bakula pisao *Acta capitularia*, tematika pisanja i metodološki pristup. Na idućih 40 stranica Zbornika nalazi se kritičko izdanje (koje je priredio Barišić) tih Bakulinih zapisa, pod nazivom *Historia Custodiae*.

Zatim spomenuti urednik Zbornika Pavao Knezović na dvije i pol stranice piše o rukopisnoj ostavštini fra Petra Bakule. Autor se ponovno osvrće na činjenicu da su partizani 1947. godine zapalili gotovo sva Bakulina djela u rukopisu.

Slijede Bakulini tekstovi. Prvi je *Različite pjesme*, 5 pjesama iz sačuvane Bakuline rukopisne ostavštine. Naslovi pjesama su: *Rođenja Isusova, pjesma; Obrizanje Isusovo oli Mlado ljeto, pjesma; Na dan Bogojavljenja – Vodokrstja, pjesan; Muka i smrt Isusova, pisma; Isusovo uzkrsnutje i uzašastje, pjesma*. Zatim se donosi sačuvani dio Bakulina epa *Sveti Pavao apostol* na 26 stranica.

Na idućih se desetak stranica nalaze četiri Bakulina dopisa koje je objavljivao u tiskovinama u Hrvatskoj. Naslovi dopisa su: *Slika i molba iz Hercegovine (Zagrebački katolički list, 1862.)*, *Hercegovački poziv Hèrvatom i svim drugim Slavenom (Narodne novine, Zagreb, 1964.)*, *Blaženstvo u Turskoj (Narodni list, Zadar, 1869.)*, *Naš dopis osobiti iz Hercegovine početkom veljače (Narodni list, Zadar, 1871.)*. Sljedećih četrdesetak stranica zauzima Bakulino djelo *Dogovori dva Hercegovca*, koje je bez potpisa i neredovito izlazilo u nastavcima u zadarskome *Narodnom listu* 1871. i 1872. godine. Nakon teksta dolazi popis turcizama i objašnjenja koji je priredio prof. dr. Ekrem Čaušević. Tekstove spomenutih Bakulinih pjesama, epa, dopisa, kao i potonjega djela priredio je Pavao Knezović.

Nakon Bakulinih djela Zbornik zaključuje Marinko Šišak koji na sedam stranica donosi izvješće o spomenutom znanstvenom skupu *Opus fra Petra Bakule*, produkt kojega je, dakle, i sam ovaj Zbornik.

Zbornik je mekano ukoričen. Opremljen je s kazalom imena osoba i mjesta, s nekoliko fotografija pojedinih stranica Bakulinih djela (većinom naslovnica), s nekoliko fotografija crkava koje su obilježile Bakulin život te nekoliko fotografija sa samog Znanstvenog skupa.

Ovaj se Zbornik može preporučiti širokom dijapazonu znanstvenika upravo zbog brojnosti znanstvenih aspekata s kojih se pristupalo Bakulinu opusu, no u mnogim člancima i laicima koji žele upoznati lik i djelo fra Petra Bakule, pročitati nešto lijepo devetnaestostoljetne književnosti i znanstvenih promišljanja, kao i upoznati odnos suvremene znanosti prema opusu ovog „tihog pregaoca“.

ZVONIMIR GLAVAŠ

Aktualnost filozofske tradicije u suvremeno doba

Actuality of the past, IVAN KORDIĆ, (ur.), Institut za filozofiju, Zagreb, 2014., 198. str.

U veljači 2014. godine Institut za filozofiju iz Zagreba objavio je drugu knjigu iz niza *Philosophical Topics*, pod naslovom *Actuality of the Past*. Knjiga se sastoji od osam članaka koji su pisani na engleskome i njemačkome jeziku te jednog priloga izvornog teksta Nikole Vitova Gučetića na latinskome jeziku. Urednik knjige je Ivan Kordić koji i sam potpisuje jedan članak. Ostali autori su Stipe Kutleša, Josip Talanga, Stjepan Kušar, Damir Barbarić, Volker Gerhardt, Davor Pećnjak i Kristina Markalaus. Niz *Philosophical Topics* je prvenstveno pokrenut iz razloga da bi se domaćim, ali i stranim autorima omogućilo objavljivanje radova na drugim jezicima, s kratkim sažetkom na hrvatskome jeziku. Tematika članaka se vrti oko pokušaja suprotstavljanja prošlosti i sadašnjosti filozofskih razmišljanja te se najvećim svjetskim misliteljima pridaju i promišljanja hrvatskih filozofa.

Prvi članak u knjizi nosi naslov *Mathematics and Its Application in Plato's and Aristotle's Physics*, a autor je Stipe Kutleša. Kako i samo ime članka otkriva, autor se usredotočuje na problem shvaćanja matematike i njezine primjene na prirodni svijet kod Platona i Aristotela. Poznato je da su pitagorejci uvelike utjecali na Platona svojim matematičkim shvaćanjem svijeta. Autor ističe dva problema koja su se pojavila u okvirima starogrčke matematike; jedan je pitagorejska nesumjerljivost dijagonale i stranice kvadrata, a drugi je problem tumačenja gibanja kod elejaca. Dalje u radu se navodi kako iz dvojnosti Platonove filozofije proizlazi i njegovo shvaćanje matematike te tako on objekte fizičkog svijeta dovodi u vezu s idealnim matematičkim, odnosno geometrijskim tijelima. Tom Platonovu shvaćanju se suprotstavlja Aristotelov stav, koji kaže da matematički objekti ne postoje neovisno od fizičkih. Tako se dolazi do dva različita tumačenja; prema jednom su matematički objekti samo apstrakcije, a prema drugom su oni korisne fikcije. Autor na kraju dolazi

do zaključka da ta dva, naizgled suprotstavljena stava, nisu toliko različita koliko se na prvi pogled čini.

Drugi članak u knjizi je djelo Josipa Talange pod naslovom *Niccolò Vito di Gozze's Criticism of Alexander of Aphrodisias*. U članku autor predstavlja osnovne ideje djela *Quaestio de immortalitate intellectus possibilis contra Alexandrum Aprrodisaeum* koje je napisao hrvatski filozof Nikola Vitov Gučetić, objavljeno u Veneciji 1580. godine. U dodatku članka se nalazi i transkribirani i redigirani tekst Gučetićeve djela. Tema djela Nikole Vitova Gučetića se odnosi na tematiku besmrtnosti duše koja je bila aktualna u to vrijeme u Italiji. Gučetićevo učenje o besmrtnosti stoji nasuprot učenju Aleksandra iz Afrodizije te ga Gučetić u svojem djelu želi opvrgnuti. Autor tim člankom želi provjeriti je li Gučetićeve kritika Aleksandra iz Afrodizije opravdana, no na kraju se zaključuje da Gučetić u svojem djelu više raspravlja o Aristotelovu nauku o intelektu, nego što kritizira Aleksandrova djela.

Sljedeći članak je napisao Stjepan Kušar, a nosi naslov *Translatio studiorum and the Polycentricity of Philosophy in the Middle Ages*. U središtu razmišljanja je srednji vijek sa svim svojim raznolikostima. Na Zapadu se filozofija srednjeg vijeka uglavnom razumijeva u okvirima kršćanske tradicije, ali autor naglašava da se takvo viđenje tog razdoblja ne može primjeniti na židovsku i islamsku tradiciju. Stoga, pogotovo u ranim stoljećima srednjega vijeka filozofija je istinski policentrična. Autor se usredotočuje na razmjenu znanja među različitim kulturama ovog doba, ali i donosi podatke o tome koliko su pojedine od tih kultura uzimale, odnosno prevodile klasične grčke autore na svoje jezike. Autor zaključuje da je upravo zbog *translatio studiorum* Zapad doživio znanstveni procvat dok je islamska filozofija, koja je u početku bila plodna, kasnije postala samodostatna, a prestankom prevođenja suvremenih filozofskih autora na arapski gubi na značenju.

Sljedeći članak nosi naziv *Heideggers Leibnizauslegung*, a napisao ga je Damir Barbarić. Kao što je i vidljivo iz samog naslova tekst se bavi Heideggerovom interpretacijom Leibniza u središtu koje stoji pojam monade. Autor obrađuje Heideggerovo viđenje tog problema u njegovoj ranoj fazi filozofiranja, u kojoj se Heidegger pri interpretaciji monade

uvelike oslanja na vlastito učenje o temporalnosti bitka, ali donosi njegove stavove i nakon „okreta“ u Heideggerovoj filozofiji kada glavnu ulogu igra pojam predočavanja.

Ivan Kordić je autor članka *Martin Heidegger und die Religion* koji se bavi utjecajem religije na mišljenje Martina Heideggera. Autor govori kako je Heideggerovo odrastanje u tradiciji koja je bila prožeta katoličkom vjerom snažno utjecalo na njegov pokušaj razumijevanja onog neshvatljivog. Navodi se i Nietzscheov utjecaj na Heideggera koji je svojim govorom o smrti Božjoj uvjetovao izostanak Boga u svojoj filozofiji. Daje se pozornost i Heideggerovoj dekonstrukciji religije koja zapravo nužno slijedi dekonstrukciju metafizike jer je uz nju usko vezana.

Sljedeći u nizu je članak Stipe Kutleše pod nazivom *Science, Philosophy, Theology and Religion – Exclusive or Complementary Relation?* Autor ovog članka se bavi međusobnim odnosom znanosti, filozofije, teologije i religije te postavlja pitanje jesu li zaista one međusobno sve isključive ili ukazuju jedna na drugu. Odnos filozofije i religije se stavlja u kontekst Heideggerova mišljenja o tom problemu. Sljedeći odnos koji se promatra je onaj između filozofije i znanosti, odnosno metafizike i znanosti. Navodi se kako je odvajanje znanosti od filozofije svoj vrhunac doživjelo u pozitivističkoj filozofiji koja je metafiziku nastojala posve odstraniti kao besmislenu. Na kraju se dolazi do zaključka kako znanost, filozofija, teologija i religija nisu tako daleke jedna od druge, iako nisu ni posve identične. One se, unatoč svojim različitostima, ne moraju isključivati, nego upravo suprotno, međusobno se nadopunjuju. Najbolji primjer za to je učenje Davida Bohma i njegove teorije o cjelovitosti svijeta.

Članak *Die Öffentlichkeit des Bewusstseins* je napisao Volker Gerhardt. Autor u tekstu iznosi tezu o supripadnosti politike i javnosti te zastupa stav da je javnost zapravo uvjet mogućnosti politike i prava. Pokazuje se da su stari Grci prvi prepoznali ovaj odnos politike i javnosti. Daljnje izvođenje javnosti kao transcendentálnom uvjetu politike, što je i središnja teza teksta, izvodi se iz Kantova poimanja javnog, koji ga je smatrao formom uma i svijesti.

Zadnji članak u knjizi je djelo Davora Pećnjaka i Kristine Markalaus pod nazivom *Philosophy of Mind and Metaphysics for Interstellar*

Message Composition. U tom veoma zanimljivom radu donose se neke mogućnosti kako bi možda mogla izgledati međuzvezdana poruka ukoliko bi se htjela postići komunikacija s izvanzemaljskom inteligentnom vrstom. Uzimaju se u obzir određene implikacije filozofije uma i metafizike koje bi mogle poslužiti u konstruiranju takve poruke. Uzimaju se u obzir poteškoće koje proizlaze u komunikaciji među ljudima koji koriste različite jezike, sustave simbola, a pogotovo skoro nemogućnost komunikacije s ostalim životinjskim vrstama na Zemlji. Ipak, na kraju djela se izražava određeni skepticizam prema mogućnosti postojanja izvanzemaljskog života.

Ovakvo jedno djelo je zasigurno veliki doprinos hrvatskoj filozofskoj tradiciji i prilika da se istaknuti hrvatski mislitelji prikažu široj europskoj, ali i svjetskoj čitateljskoj publici. Još kada se u obzir uzme činjenica da je ovo samo jedna knjiga u nizu, onda je to svakako hvale vrijedan projekt. Iduće izdanje bi se trebalo baviti djelom Ruđera Boškovića i zasigurno će to izdanje još više pridonijeti riznici hrvatske filozofije.

ZORAN PERVAN

Fra Jozo Vasilj – graditelj dobra

Fra Jozo Vasilj – život za druge, IVAN DUGANDŽIĆ, JAKOV SUČIĆ (prir.), Informativni centar „Mir Međugorje“, Međugorje, 2014., 213 str.

Ovoga ljeta objelodanjena je knjiga *Fra Jozo Vasilj – život za druge*, u nakladi Informativnog centra „Mir Međugorje“, a zatim i predstavljena u crkvi sv. Jakova u Međugorju na razini dostojna fra Jozina imena i djela. Priređivači dr. sc. fra Ivan Dugandžić i fra Jakov Sučić, koji su i pokretači ideje da se objavi knjiga o životu i radu ovog iznimnog fratra koji je svoj život osmislio služeći i ljubeći druge, ustrajali su u nakani da se trajno sačuva spomen na fra Jozin dobri duh.

Spomenuti dvojac priređivača u znalački vođenu postupku, sustavno i marljivo radeći, zahvalnošću i ljubavlju spram fra Jozi poticani, ostvarili su pregledno i cjelovito sliku o životu jednog osobita i uzorna čovjeka, i to jezično-stilski dotjeranom riječju, akribično, skladno i dojmljivo.

Dr. sc. fra Ivana, fra Jozina školskog kolegu i prijatelja, zapala je zadaća prikazati fra Jozin život i djelovanje u Domovini, a fra Filipa njegov rad u misijama, posebice njegovo plodonosno, svestrano i neumorno djelovanje u Kongu, toj dalekoj afričkoj zemlji.

Knjiga je strukturirana u tri dijela:

1. djetinjstvo i mladenačke godine
2. život u Africi
3. ponovno u zavičaju

što je popraćeno bogatim i osmišljenim izborom fotografija zorno oslikavajući jedan život, ljude, kraj i vrijeme, a zatim umješno, smisljeno i zanimljivo protkano biranim svjedočenjima i dojmljivim zapisima.

U prvom dijelu riječ je o fra Jozinu djetinjstvu, školovanju i uopće životu, zatim o njegovu svećeničkom ređenju i prvim pastoralnim iskustvima te studiju, a posebno poslijediplomskom studiranju u Rimu, o fra Jozi kao tajniku Vijeća viših redovničkih poglavara i profesora na fakultetu u Zagrebu, poslije toga o njegovu izboru za provincijala hercegovačkih franjevacu i iznenadnom odlasku u Misije.

U drugom dijelu govori se o fra Jozinoj opsežnoj i intenzivnoj, a iznad svega uspješnoj misionarskoj djelatnosti, o njemu kao iznimnu čovjeku i duhovnom vođi, sposobnu i omiljenu profesoru, nezaboravnu provincijalu i neumornu vikaru, velikom graditelju i svećeniku misionaru što je trajno obilježio darovima svoga srca, uma i vjere, jedan daleki kraj i ljude.

U trećem dijelu prikazan je fra Jozin povratak u Hercegovinu u kojoj, uz niz crkvenih dužnosti, djeluje kao uzoran profesor na Pedagoškom fakultetu Sveučilišta u Mostaru držeći kolegije iz područja sociologije.

U punoj životnoj zrelosti, u ruju plodonosna života darivana ljudima, pogađa ga smrt. Veličanstven sprovod i dirljivi govori izrečeni u ime zahvalnosti fra Jozi – graditelju dobra bilježe se u knjizi kao primjerena počast i istinska „oda njegovu plodnom životu“.

Fra Jozo je puno radio – za crkvu, školu i narod uopće, navlastito za nemoćne, bolesne, siromašne – cijeli svoj život darujući drugima. Premda je bio vrstan profesor i odličan predavač koji se redovito pripremao za nastavu, nije objavio ni jednu knjigu. Međutim, njegov život uistinu je zaslužio mnogo knjiga. Jer, fra Jozo je unosio blagdansku radost običnim danima, iskrenost susretima, smisao pozdravu; ustrajno je produbljavao povjerenje, učio nas strpljivosti, ljepoti jednostavnosti... istini po kojoj se o postupcima ne priča, nego se postupcima uči, djeluje, oplemenjuje.

Stoga recimo još jednom: *fra Jozo, govorio si kao čovjek koji svoj put ne opravdava, nego u njega vjeruje... Po Tvom smo životu postali snažniji, po Tvom primjeru bogatiji, po Tebi smo darovani toplinom i blizinom; daj molimo Te ostavi nam još i blagost Tvog osmijeha – krajičak neba na zemlji*, ponavljam nekoliko riječi iz svoga govora s komemoracije na Sveučilištu u Mostaru, a što je istaknuto u Proslovu knjige.

ŠIMUN MUSA

Kako se baviti sportskim novinarstvom?

MIROSLAV VASILJ, *Sportsko novinarstvo*, Synopsis, Sarajevo – Mostar, 2014., 268 str.

„Sportsko novinarstvo je posebna vrsta novinarstva koja najavljuje sportske događaje i s njima povezane teme te izravno prenosi, komentira i analizira ih nakon što završe, a neizostavni dio tog procesa su: sportski događaji i njihovi sudionici, predmet informacije, mediji i sportski novinari te recipijenti“, definicija je to sportskog novinarstva koju je u knjizi „Sportsko novinarstvo“ dao njezin autor Miroslav Vasilj.

Ova knjiga na 268 stranica, u izdanju zagrebačke i sarajevske izdavačke kuće Synopsis (2014. godine), prva je knjiga o sportskom novinarstvu na jezicima južnoslavenskih naroda. Prije Vasilja, nitko nije pisao ovako studiozno o ovoj vrsti novinarstva na ovim prostorima, izdvajajući sportsko od ostalih novinarskih područja. Autor je uvažio sve specifičnosti sportskog novinarstva te ih iznio u knjizi koja, itekako, može koristiti studentima, kao i sportskim novinarima s višegodišnjim ili višedesetljetnim iskustvom rada, ali i novinarima koji se ne bave samo sportskim novinarstvom.

Autor knjigu dijeli u sedam poglavlja. U prvom dijelu *Sport i mediji*, Vasilj cijelo jedno poglavlje posvećuje ženama u sportskom novinarstvu koje sve češće ulaze u taj, do unazad nekoliko godina, ekskluzivno muški prostor. Zatim, piše o kompetencijama, znanjima i vještinama sportskih novinara, etici u sportskom novinarstvu kojoj je posvetio cijelo jedno poglavlje u kojemu izdvaja etičke dvojbe u ovoj vrsti novinarstva. Veliki dio posvećen je i jako bitnoj teoriji selekcije vijesti, gdje je Vasilj na osnovi analize sadržaja o selekciji vijesti predočio specifičnu selekciju vijesti koja se odnosi na sport. Osim što će pomoći studentima, ova teorija selekcije vijesti posao će olakšati i urednicima sportskih rubrika u svim vrstama medija, iako autor naglašava kako „čimbenici nisu podijeljeni kao preporuka, nego kao način na koji danas urednici i sportski novinari vrše selekciju“.

U sljedeća četiri dijela: *Tisak, Radio, Televizija* i *Online novinarstvo*, Vasilj govori o specifičnostima ovih medija te posebnu pozornost posvećuje praćenju sportskih događaja, od najave, izvješća do komentara i analize nakon završenog događaja. Upravo je analiza novinarski žanr koji, kao oblik novinarskog izražavanja, u literaturu vraća Miroslav Vasilj.

„Analiza je subjektivni žanr u kojem novinar ili stručnjak na temelju podataka i statističkih pokazatelja analizira pojave u sportu, dostignuća sportaša/sportašica, klubova, reprezentacija... Pogodna je isključivo za tiskane medije. Odgovara na pitanje kako je nešto bilo moguće te koje su posljedice. Analiza je mogućnost istraživanja kompleksnog materijala i objašnjenja tog materijala na čitatelju razumljiv način“, piše Vasilj o analizi dijeleći je na dvije vrste: autorsku analizu i analizu s izjavama. Uz to, daje i dosta dodatnih uputa kako napisati dobru analizu te daje i strukturu za obje vrste ove analize. Autor piše i o vrstama lidova u tisku, a govori i o vrstama svršetka tekstova. Posebnu pozornost posvetio je i opremi tekstova u sportskom tisku.

U trećem dijelu, *Radio*, govori o oblicima radijskog izražavanja, ali o sportskom programu na lokalnom i regionalnom radiju. Uz upute kako pisati za radio, u knjizi piše i o sportskim radijskim emisijama.

Četvrti je dio *Televizija*, gdje se piše o televizijskim emisijama, oblicima izražavanja na televiziji te o pisanju za televiziju. Uz to, autor piše i o ulozi javne i komercijalne televizije u sportu, ističući posebnosti javnih servisa koji imaju i obrazovnu ulogu, kako u drugim životnim područjima, tako i u sportu. Uz pozivanje gledatelja na što aktivniji život, kako ne bi postali pasivni promatrači sportskih događaja, javna televizija ima zadaću promicati i manje atraktivne sportove pa tako i amaterski sport. U ovom poglavlju, detaljno su opisane i kompetencije, znanja i vještine sportskih komentatora.

Peti dio rezerviran je za *Online novinarstvo* koje je zbog brzine prijenosa informacija sve više praćeno, a upravo je sport najčitanija rubrika na portalima. U ovom dijelu upravo je *liveblogging* (pisanje teksta tijekom događaja) dobio najviše prostora, a zastupljene su i sve ostale specifičnosti *online* novinarstva.

U pretposljednem, šestom dijelu knjige „Sportsko novinarstvo“, koji nosi naslov *Izvan natjecanja*, daju se savjeti o čemu i kako pisati kada nema sportskih događaja i svega onoga što ih prati, a prostor u medijima rezerviran za sport, također, treba popuniti i prodati. U ovoj cjelini, u jednom poglavlju, daju se savjeti o čemu pisati kada je stanka od sportskih natjecanja, a publika želi znati što se događa s njihovim ljubimcima, sportašima, klubovima, reprezentacijama... U drugom poglavlju ovoga dijela, preporučuje se bavljenje istraživačkim novinarstvom, uvjeravajući čitatelja kako je i sport izvrsna rubrika za ovu vrstu novinarstva koju su teoretičari medija do sada isključivo preporučivali novinarima koji prate politiku, gospodarstvo, sudstvo, javni sektor...

„Istraživački novinari zapravo dijele sudbinu sportaša. Kada su uspješni i u naponu snage, kada postižu dobre rezultate, javnost je u većini slučajeva na njihovoj strani, no kada kotač krene nizbrdo, javno mnijenje je najčešće nemilosrdno“, zanimljivom usporedbom Vasilj zaključuje poglavlje o istraživačkom novinarstvu u sportu i prelazi na sedmi dio knjige – *Redakcija*.

U zadnjem dijelu, jedno poglavlje je posvećeno ustroju sportske redakcije, a drugo budućnosti sportskog novinarstva. Za kraj, autor navodi još jednu specifičnost sportskog novinarstva – „...miješanje informacija i stavova. Takav pristup s razlogom nailazi na osude u ostalim posebnim vrstama novinarstva, posebno u praćenju politike, ali ne i u sportskom novinarstvu“.

I dok se u redakcijama sportsko novinarstvo smatra nečim manje vrijednim, o čemu su i teoretičari medija prije pisali, Miroslav Vasilj mu predviđa svijetlu budućnost. „Masovnost, utjecaj, financijska sredstva, sportske zvijezde, utjecajni mediji, specijalizacija novinara, ogroman broj recipijenata... nije moguće zanemariti ili podcijeniti kao što je do sada bio slučaj, kada su u pitanju teoretičari medija i njihov odnos prema sportskom novinarstvu.“

Osim znanstveno-stručne, knjiga „Sportsko novinarstvo“ ima i svoju dokumentarnu vrijednost. Naime, za sve o čemu se govori u knjizi naveden je i stvarni primjer iz novina. U knjizi je primijenjena potpuno nova metodologija pri navođenju primjera.

Uz to, da bi djelo bilo preglednije, primjeri su navedeni drugim fontom slova, što ih izdvaja od ostatka ove i grafički izvrsno uređene knjige, a grafički se tablicama izdvajaju i preporuke za pisanje, odnosno struktura novinarskih žanrova.

Kada se govori o žanrovima, lidovima, završetcima tekstova, navode se primjeri iz svijeta sporta, tako da ova knjiga prati i razvoj, prvenstveno hrvatskoga i bosanskohercegovačkoga sporta, od osamostaljenja do danas. Svaki primjer čitatelja vraća u neka vremena, sretna ili tužna, ovisno o događaju koji je odabran i kojega se svi sjećamo, ali nam ga je ova knjiga ponovno izvukla iz arhive sjećanja i prisjetila nas na njega, kao i na neke velike sportaše, ali i novinare.

U knjizi je velika pozornost posvećena strukturi žanrova. Neki su potpuno specifični za sportsko novinarstvo kao što su: izvješće s ekipnih i individualnih sportova ili multielementno izvješće s temeljnih sportova. Time knjiga doprinosi i daljnjem razvoju teorije žanrova uopće, a ne samo u sportskom novinarstvu.

VELIMIR BEGIĆ

Ponos hrvatske znanosti i filozofije

STIPE KUTLEŠA, *Filozofija Ruđera Boškovića*, Naklada KruZak, Zagreb, 2012., 211 str.

Hrvatska kulturna baština može se pohvaliti velikim imenima kako u svojoj tako i u svjetskoj povijesti. Jedno od najznamenitijih hrvatskih imena neosporno je dubrovački znanstvenik i filozof Ruđer Bošković čija postignuća s godinama postaju sve priznatija u svjetskim znanstvenim krugovima.

Višegodišnja istraživanja, možemo bez zadržke reći, našega najboljeg poznavatelja cjelokupnog Boškovićeve stvaralaštva (djela) Stipe Kutleše, urodilo je objavljivanjem knjige *Filozofija Ruđera Boškovića*. Knjiga je objavljena u nakladi KruZak godine 2012., a autor sadržaj iznosi na 211 stranica na kojima se, uz „Predgovor“, glavni dio podijeljen je na tri dijela i „Zaključak“, čitatelj može jednostavnije snaći uz „Sadržaj“, „Literaturu“, „Napomene o poglavljima i podpoglavljima u knjizi“, „Kazalo imena“ i „Kazalo pojmova“ te 314 pozivnih bilježaka.

Knjiga je tematski podijeljena na tri poglavlja: 1. „Boškovićeve prirodna filozofija“, 2. „Druga filozof(ij)ska pitanja“ i 3. „Usporedbe, utjecaj i istraživanje Boškovićeve filozofije“. Svako poglavlje sastoji se od podpoglavlja, odnosno autorovih radova koji su prije bili objavljeni te su prilagođeni knjizi, uz napomenu da se u knjizi pojavljuju i prvi put objavljeni radovi.

„Boškovićeve prirodna filozofija“ naslov je prvog poglavlja knjige koji sadrži tri ranije objavljena rada, izmijenjena i dopunjena te prilagođena knjizi, i prvi put objavljen rad „Jedinstvo privlačno-odbojne sile. Boškovićevo otkriće?“. Na samom početku autor nas upoznaje s prirodno-filozofijskim pojmovima, odavna prisutnim u filozofskoj tradiciji, koji su bili polazna točka našem znanstveniku i filozofu, a to su neprekinutost (kontinuitet), sila, tvar i njezina struktura, prostor, vrijeme, gibanje. Navedenim prirodno-filozofijskim pojmovima Bošković je, uz postojeća, pridavao i nova značenja, a snaga njegova promišljanja, ističe Kutleša, očituje se u tome što su njegove koncepcije i ideje prisutne u današnjoj

znanosti i filozofiji, više od 200 godina poslije. Boškovićeva teorija prirodne filozofije temelji se na trima načelima koja su ujedno apriorna polazišta, a ona su načelo jednostavnosti i sličnoznačnosti prirode (*simplicitas et analogia naturae*) i načelo kontinuiteta ili neprekidnosti (*nihil in natura per saltum fieri/natura non facit saltus*). Iz tih filozofijskih pojmova Bošković u tradiciji Aristotela, Newtona i Leibniza izvodi svoju cjelokupnu teoriju naglašavajući da se apriornost njegove teorije odnosi samo na njezine osnove. Znanstvena zajednica, i prije i poslije 18. st., pojam neprekinutosti često je osporavala i odbacivala ne pronalazeći način za njegovo prihvaćanje u smislu objašnjenja stvarnosti. No, autor ukazuje na Boškovićevu misaonu otvorenost koja, ne pristajući na načelo dovoljnog razloga (Leibniz), nudi dokaz zasnovan na metafizičkim načelima te dokaz na indukciji navodeći Boškovićeve riječi gdje kaže „kako je lakše nabrojati sve one stvari i pojave gdje se neprekinutost održava nego naći jednu gdje neprekinutost nije sačuvana“.

Čitajući dalje, Kutleša nam daje sažet uvid u tadašnja osporavanja europske znanstvene elite na koja je Bošković naišao sa svojom inovativnom prirodnom teorijom. Ne samo znanstvenoj zajednici nego i običnom puku vjerojatno je najrazumljivija teorija o očuvanju dodira tijela (neposredni dodir tijela) koja je bila općenito prihvaćena, ali koju naš znanstvenik i filozof sa sigurnošću odbacuje što će biti jedna od bitnih smjernica u otkriću njegova „novog svijeta“. Suočen s navedenim problemom Bošković dolazi do pojma odbojne sile (*vis repulsiva*) koja „je po svojoj prirodi takva da determinira udaljavanje jednog tijela od drugog“ čime je ukinuo dotadašnje shvaćanje o neposrednom dodiru čestica (tijela), odnosno shvaćanju da su sile među bliskim česticama odbojne, a među dalekim privlačne. Boškovićevo otkriće, kazuje nam autor, su privlačno-odbojne sile koje se mogu više puta mijenjati iz privlačne u odbojnu i pri malim i pri većim udaljenostima. Time je došao do dokaza da pravac nije najjednostavnija „krivulja“ nego njegova „krivulja sila“ (*curva Boscoviana*) na kojoj je prikazao svoj zakon privlačno-odbojnih sila. Iako dodir čestica (tijela) iskustveno doživljavamo našem znanstveniku i filozofu, istaknut će Kutleša, osjetilna spoznaja nije vrhovni kriterij istinitosti, a do svojih teorija došao je dosljednim

umovanjem i logičkim zaključivanjem (*recta ratiocinatio*). U samom naslovu ovoga poglavlja autor nam je otkrio svoja nastojanja da prikaže Boškovićeve zasluge kako u znanstvenom tako i filozofskom svijetu, postupno nam otkrivajući teoriju prirodne filozofije ovoga velikog uma koja je svoj doprinos dala i na polju geofizike, geodezije, astronomije, optike, graditeljske tehnike, statistike i dr.

Drugo poglavlje naslovljeno je „Druga filozof(ij)ska pitanja kod Boškovića“, a sastoji se od skraćenog i izmijenjenog rada „Zajednički putovi filozofije i znanosti“ te tri prvi put objavljena rada, redom „Problem spoznaje“, „Metafizika i znanost“ i „Granice spoznaje u prirodnoj filozofiji i znanosti te pitanje o Bogu.“ Prva asocijacija koja nam se javi kada spomenemo Boškovića je znanstvenik, no autor nam u ovom poglavlju kroz nekolicinu radova ukazuje da Boškovićeve teorije prvenstveno proizlaze iz spekulativnih filozofijskih razmatranja što nažalost nije dovoljno poznato. Slijedom toga, Kutleša će prikazati one dijelove Boškovićeve misli koji se dotiču filozofske problematike gdje možemo govoriti o njegovoj filozofiji znanosti, epistemologiji, metafizici, pa i teologiji. Tako će Boškovićeve teorije biti negdje između Kantove i Lockeove teorije, jer kantovski smatra da sadržaj stečen osjetilima nema apsolutnu spoznajnu vrijednost dok od Lockeova prihvaća misao o nepostojanju urođenih ideja.

Ipak, njegova teorija će pokazati izvornost priznajući da duh posjeduje urođenu razumnu moć, a ta moć je refleksija (*reflexio*) ili djelatno i dosljedno razmišljanje ili ispravno umovanje (*rectae ratiocinationis usus*) koja jedina vodi do istine. No, ističe Kutleša, za Boškovića refleksija nije psihološke naravi kao kod Lockeova, već je shvaćena mnogo šire, kao ono putem čega dohvaćamo pravu stvarnost. Svojom radikalnom teorijom spoznaje zacrtao je temelje kasnijim znanstvenim postignućima, a tvrdnjom da ne postoji apsolutna mjera prostora i vremena „inaugurirao je ideju koja će kasnije postati temelj teorije relativnosti“. Nadalje autor nas upoznaje sa samim Boškovićevim poimanjem filozofije znanosti zaključujući da kod Boškovića nema raskola između filozofije i znanosti jer je on sam do svoje izvorne teorije privlačno-odbojnih sila kao jedinog i jednostavnog zakona došao čistom refleksijom. Ideja

strana kako znanosti tako i filozofiji, kasnije je bitno utjecala na oblikovanje teorije polja u suvremenoj znanosti. Boškovićeva „prirodoslovna metafizika“ ili „metafizičko prirodoslovlje“ će također ukazati na nemogućnost odvajanja materije i sile kojom dolazi i do uvjerenja u postojanje više svjetova iako o njima ne možemo ništa znati. Razlikujući matematičku protežnost koja je kontinuirana i fizičku (materijalnu) protežnost koja je za Boškovića diskontinuirana srušio je dotadašnje shvaćanje stvari klasične ontologije, odnosno materijalističko-korpuskularno shvaćanje svijeta te uspostavio izvornu dinamističko-atomističku teoriju (kasnije nazvano bošković(ij)anski obrat).

S obzirom na neizmjernu vrijednost slike „novoga svijeta“, autor nam obrazloženo Boškovića prikazuje kao prethodnika nekih od najvažnijih dostignuća u suvremenoj znanosti. Primjerice, primjenom svoje krivulje na tri čestice Bošković je uočio da se čestice osim „dopuštenim“ elipsama mogu kretati i „zabranjenim“ elipsama što se u suvremenoj kvantnoj fizici naziva kvantiziranim stazama gibanja, čime svog znanstvenika i filozofa možemo smatrati prethodnikom kvantne teorije čiji su začetnici nobelovci Max Planck, Niels Bohr i dr. Iako znanstvenu teoriju, barem pozitivno, ne povezujemo s Bogom, Bošković se često dodirnuo upravo ove teme, ali u sklopu svoje prirodnofilozofijske teorije. Posljednji članak drugog poglavlja autor koristi za rasvjetljavanje Boškovićeve odnosa spram Boga u kojem nam pokazuje da, iako je njegova teorija moguća bez Boga, Bošković kaže „moja ga teorija izvanredno osvjetljuje i iz nje proizlazi nužnost da ga priznamo...“. Ne pridajući Boškoviću atribut metafizičara ili teologa, naš autor upravo ovim radom ukazuje na još nedovoljno istražene aspekte Boškovićeve djela.

Posljednje poglavlje nosi naslov „Usporedbe, utjecaj i istraživanje Boškovićeve filozofije“ koji u sebi sadrži tri podpoglavlja. U prvom poglavlju autor nas upoznaje sa sličnostima i razlikama prirodnofilozofijskog naučavanja kod Kanta i Boškovića. Iako se obojica slažu da nam osjetilna spoznaja ne pokazuje pravu sliku svijeta, odnosno ne možemo spoznati stvar o sebi, Bošković je otišao još dalje. On je, ističe Kutleša, „prvi u povijesti prirodnih znanosti odbacio pojavni svijet osjetilnog motrenja, a uveo „novi svijet“ čija se struktura ne može spoznati

kategorijama naivno empirijskog motrenja. Tim radikalnim odbacivanjem svega osjetnog u mikrosvijetu on je omogućio pravu atomsku fiziku time što je, za razliku od Leibniza i Kanta, zadržao „materijalnu“ stvarnost atoma i odnosa sila ne degradirajući ih na puko inteligibilno noumenalnu osnovu pojavnog svijeta. Tako je Bošković mogao stvoriti teoretske temelje za modernu fiziku.“ Nadalje, autor nas upozna je s recepcijom Boškovićeve teorije i nekih drugih ideja u Velikoj Britaniji, posebno u Škotskoj. Spomenut ćemo samo neka od priznatih svjetskih znanstvenika koji su, posredno ili neposredno, bili upoznati s nekim Boškovićevim idejama. Kratak boravak u Londonu, Oxfordu i Cambridgeu (1760.) omogućio mu je susret s nekim od najistaknutijih znanstvenika toga vremena, npr. Lord Macclesfield – astronom i predsjednik *Royal Society London*, kraljevski astronomi Nevil Maskelyne i James Bradley, optičar i konstruktor optičkih instrumenata John Dollond, američki znanstvenik Benjamin Franklin, matematičari Thomas Simpson i Eduard Waring... U 19. st. spomenut ćemo Johna Robisona kao najistaknutijeg promicatelja Boškovićevih ideja, dok će u 20. st. to biti William Thomson, poznatiji kao Lord Kelvin. Od kasnijih filozofa i znanstvenika koji su Boškovića vidjeli kao jednog od najvećih svjetskih umova spomenut ćemo Johna Henrya Poyntinga, H. V. Gilla, Ernsta Cassirera, Nielsa Bohra, Wenera Heisenberga, Leona Ledermana... Na kraju autor će nas uputiti na studiju Franje Markovića o Boškovićevu filozofijskom radu kao jednu od nezaobilaznih smjernica u daljnjem istraživanju Boškovićeve filozofije.

Zaključno se može reći da je knjiga *Filozofija Ruđera Boškovića* još jedno neizmjereno važno djelo koje će trajno obogatiti riznicu hrvatske kulturne baštine. Između ostalog bitno je naglasiti da je knjiga, iako znanstvenofilozofske tematike, napisana iznimno razumljivim jezičnim stilom uz jasna obrazloženja što je čini prikladnom široj čitateljskoj publici otvorenoj novim spoznajama. Također, sa spoznajom da je, uz ostala velika svjetska znanstvena i filozofska imena, njemački filozof Friedrich Nietzsche našega Ruđera Boškovića stavio uz bok Nikoli Koperniku govoreći da su „dva najveća protivnika pričina“, nadamo se

daljnjim i još iscrpnijim istraživanjima cjelokupnog djela najvećega hrvatskog znanstvenika i filozofa.

ŽANA MIKULIĆ